

6/2012

Lukemattomia tekstejä, kadonneita lukijoita?

ELIISA VAINIKKA

Kehitys kohti paperille painettujen kirjojen täydellistä katoamista vaikuttaa nuorten aikuisten lukemistottumuksia selvittäneen uuden tutkimuksen mukaan lukijoiden tarpeiden vastaiselta. Ainakin painettujen kirjojen lukeminen on säilynyt Suomessa vankkana sosiaalisen median aikakaudellakin.

”Selailin lehtien verkkosivuja noin puoli tuntia, tarkistin sähköpostini useasta eri osoitteesta ja tämän jälkeen lueskelin suosikkiblogejani”, tähän tapaan kuvasivat useat nuoret aikuiset verkonlukurutiiniaan Tampereen yliopistossa tehdyssä lukemistutkimuksessa. Kuvaus kuulostaa monelle aktiiviselle netinkäyttäjälle tutulta, kun verkkosisällöt ovat 2000-luvulla löytäneet paikkansa suomalaisten viihdelukemistoina painetun sanan rinnalla.

Lukemiseen käytetään yhä enenevässä määrin myös erilaisia sähköisiä lähteitä, kuten blogeja, sähköisiä julkaisuja, keskustelufoorumeita ja muita verkkosivustoja. Lukemista ei enää ymmärretäkään kapeasti klassikoiden tankkaamisena, vaan käsitys lukemisesta ja teksteistä on laajennettu koskemaan myös erilaisia verkkotekstejä ja monenlaisia muita dokumentteja.

Suomi on tekstikeskeinen kulttuuri, jossa lukutaito – tai lukutaidot – muodostavat perustan viestimiselle. Maassamme kirjoja on helposti saatavilla ja niitä arvostetaan, joten Suomessa lukemisen kulttuuri on vahva. Sekä lehtien levikit että lukijamäärät ovat tilastojen mukaan laskussa, mutta painettua kirjallisuutta arvostetaan yhä. Tampereen yliopistossa tehdyssä Uudet lukemisyhteisöt, uudet lukutavat -tutkimusprojektissa selvitettiin 18–30-vuotiaiden nuorten aikuisten lukemistottumuksia sosiaalisen median aikakaudella. Tutkimuksessa opiskelijat kuvasivat erityisesti painettuja kirjoja erittäin lämpimän sanoin, vaikka he käyttivät päivittäin myös paljon verkkotekstejä ja muuta mediaa.

”Usein tuntuu, että se tietokoneen ruudulta lukeminen on jotenkin niin inhottavaa, tai se ei tunnu niin lukemiselta, että se on jotenkin helpompi lukee ihan kirja kädessä, sohvalla. Se tuntuu lukemiselta.” (Nainen 21 v)

”Jos mä haluan lukee vapaa-ajalla kirjaa, niin se on ehdottomasti se painettu kirja, et se on osa sitä juttua, että se kirja on kädessä, ettei tarvii lukee mistään näytöltä tai päätteeltä.” (Nainen 25 v)

Verkkotekstit valtaavat alaa

Kirjallisen kulttuurin rajat tulevat yhä vaikeammiksi määritellä, kun erilaiset verkkotekstit, kuten blogit tai Wikipedia-artikkelit, tulevat yhä useamman ihmisen arkipäivän lukemistoihin. Encyclopedia Britannica, maailman vanhin englanninkielinen tietosanakirja, ilmoitti keväällä 2012 lakkauttavansa painetun laitoksensa ja siirtyvänsä vain sähköiseen versioon. Tämä on ymmärrettävää, sillä tutkimustenkin valossa sähköisiä lähteitä käytetään painettuja mielummin täsmätiedonhakuun. Sähköisestä dokumentista mikä tahansa sisältö on löydettävissä muutamassa sekunnissa, eikä julkaisua tarvitse erikseen sivukaupalla selata.

1990-luvun puolivälissä monet kirjallisuustieteilijät innostuivat epälineaarisesta linkkien välityksellä rakentuvasta hypertekstistä. Linkkejä sisältävä hyperteksti on sittemmin arkipäiväistynyt niin, että useimmiten verkosta ei lueta avantgardistisia hypertekstiromaaneja, vaan esimerkiksi tavallisten nuorten naisten muotiblogeja tai nuorten piirtäjien sarjakuvablogeja.

Uudet lukemisyhteisöt -tutkimuksessa tuli esiin mielenkiintoisia internetin uusia tekstimuotoja, jotka ovat tekijöilleen ja käyttäjilleen varmasti yhtä tärkeitä kuin suosikkikirja lukijalleen. Eräs nuorimies ilmoitti kyselyvastauksessa kirjoittavansa projektiblogia. Googlen avustuksella selvisi, että kyseessä on lyhyitä tekstejä ja kuvia sisältävä nettipäiväkirja mopon tai auton kunnostuksesta. Blogia voi pitää vaikkapa koirankoulutuksesta, ja japanilaiseen populaarikulttuuriin hurahtaneet voivat julkaista kirjoittamaansa fanifiktiota internetissä.

Minkälaista kirjallisuutta blogit sitten ovat? Verkkomaailmamme on monilta osin vielä muotoutumassa ja toisaalta perusolemukseltaankin jatkuvasti muuttuva. Meillä on jo toimivia muotiblogiyhteisöjä sekä *Uuden Suomen* poliittisesti virittynyt blogosfääri, mutta on mahdotonta ennustaa, minkälaiseksi itsenäiset verkkosisällöt tulevana vuosina kehittyvät. Näemmekö jatkossa Suomessakin yhä enemmän pienmediayhtiöitä, jotka julkaisevat valikoidulle yleisölle erikoistunutta sisältöä?

Useissa tutkimuksissa on viime vuosina todettu laadukkaan sisällön merkitys lukijoille. Se miten pienkustantajat voivat hankkia kassavirtansa, on kuitenkin vielä hämärän peitossa. Ehkä siirrymme jatkossa yhä enemmän amatöörien omaksi ilokseen tuottamaan kirjalliseen sisältöön? Esimerkiksi kävisi nuori sarjakuvantekijä, joka aloittaa blogin verkossa, kerää sen kautta lukijakunnan ja saa ehkä lopulta julkaistua kirjansa myös kustantajan kautta.

Kirjallisuusmaun kehitys ja fragmentoituvat yleisöt

Myös painetun kirjallisuuden puolella saattaa olla tapahtumassa yhä suurempaa yleisöjen ja sisältöjen pirstaloitumista. Suomalainen kansalliseen kaanoniin perustuva yhtenäinen kirjallisuusmaku hajosi, kun Katarina Eskolan ennustelema Suomen modernisoituminen toteutui 1990-luvulla. Väinö Linna ja Kalle Päätalo saivat väistyä hallitsevasta asemastaan.

Nyt 2010-luvulla suomalaiset ovat entistä kielitaitoisempia ja kansainvälisempiä. Kotimaisten menestyjien, kuten Riikka Pulkkinen ja Sofi Oksanen, lisäksi saatavilla on Amazonin ja muiden helppokäyttöisten verkkokauppojen kautta valtava määrä englanninkielistä kirjallisuutta, jota erityisesti kielitaitoiset nuoret suosivat.

Kirjallisuudentutkija Juhani Niemi on todennut vuonna 2007, että kirjallisen maun painopiste sijoittuu – nettikielen ja -kulttuurin odotusten mukaisesti – angloamerikkalaiseen tuotantoon. Kansainvälistyvässä maailmassa ei voidakaan olettaa, että lukevat suomalaiset eivät käyttäisi hyväkseen myös ulkomaista kirjatarjontaa. Lukemistutkimuksia seurailemalla voidaan hahmotella myös suomalaisen yhteiskuntarakenteen kehitystä sivistymään pyrkivästä agraariyhteiskunnasta yhtenäiskulttuurin kautta liberaaliin markkinatalouteen.

Kun tutkimukseen perustuva *Lukemisen tavat* -kirjamme julkistettiin 5.11.2012 Kansalliskirjastossa, korostettiin seminaarissa lukemisen yhteyttä yhteiskuntaan. Mitä enemmän

yhteiskuntamme eriarvoistuu, sitä enemmän jakautuvat myös ihmiset lukeviin ja heihin, jotka eivät lue. Lukijaksi ei tulla tyhjiössä, vaan tutkimukset toisensa perään osoittavat lukemisharrastuksen vaikuttavimmiksi tekijöiksi vanhemmat ja lapsuudenkodin ilmapiirin. Jos yhä useammilla perheillä ei ole tarjota lukemisen taitoja, lapsi tuskin niitä oppii myöhemminkään. Tähän kehitykseen pyritäänkin puuttumaan esimerkiksi uuden kansallisen Lukuinto-ohjelman voimin.

Verkkotekstien ja painetun sanan jyrkkä vastakkain asettaminen ei ole mielekästä, eikä internetiä voida pitää lukemisen tuhoajana, vaan päinvastoin eri tekstimuodot saattavat tukea toisiaan. Erilaisten tekstien ymmärtäminen on yhteiskunnassamme ja työelämässämme yhä keskeisempi taito, olkoot tekstit sitten jääkiekkoaiheisia keskusteluja foorumeilla, amerikkalaisia vampyyriromaaneita tai Kelan lomakkeita.

Eliisa Vainikka on filosofian maisteri ja Google-sukupolvea edustava väitöskirjantekijä Tampereen yliopiston Viestinnän, median ja teatterin yksiköstä.

AIHEESTA ENEMMÄN

Kai Ekholm ja Yrjö Repo, *Kirja tienhaarassa vuonna 2020*. Gaudeamus 2010.

Juha Herkman ja Eliisa Vainikka, *Lukemisen tavat – Lukeminen sosiaalisen median aikakaudella*. Tampere University Press 2012.

Juhani Niemi, "Tekijät ja lukijat muuttuvilla markkinoilla". Teoksessa *Kirjan matka tekijöiltä lukijoille: puheenvuoroja kotimaisen kaunokirjallisuuden luomisen ja lukemisen ehdoista 2000-luvulla*. Toimittanut Tarja-Liisa Hypén. Tampere University Press 2007.
